

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

ÚSTAV PEDAGOGIKY A SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

KATEŘINA KAPRÁLOVÁ, DiS.

3.ročník kombinovaného studia

Obor: pedagogika – veřejná správa

DYSFUNKČNÍ RODINA A JEJÍ VLIV NA DALŠÍ VÝVOJ DÍTĚTE

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedené prameny a literatury,

Ve Smržicích 8. dubna 2010

Kateřina Kaprálová, DiS.

Poděkování

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D., za její podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytovala při jejím zpracování.

„ Rodinné společenství a péče o dítě jsou pro lidstvo nutností. Bez ní by nepřežilo. Během vývoje lidstva tato přírodní a biologická nutnost nabyla také formu mravní zákonitosti.

Vědomé ubližování dítěti, ať fyzické nebo psychické, je tedy, bohužel, selhání přírody a mravního zákona v nás!“¹

---

¹ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z., a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané děti.* Praha : Grada, 1995, s. 13

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 RODINA	8
1.1 Funkce rodiny	10
1.2 Poruchy rodiny	12
2 DÍTĚ	16
2.1 Dítě z pohledu vědních oborů a disciplín.....	18
2.2 Práva dítěte.....	19
3 DYSFUNKČNÍ RODINA A VÝVOJ DÍTĚTE	22
3.1 Dysfunkční rodina a psychické potřeby jejích členů	24
3.2 Dysfunkční rodina a její neschopnost uspokojovat fyziologické potřeby svých členů.....	26
3.3 Týrané a zanedbávané děti	27
3.4 Tělesné týrání dětí aktivní povahy	29
3.5 Tělesné týrání dětí pasivní povahy.....	30
3.6 Psychické (emocionální) týrání.....	31
3.7 Sexuálně zneužitá děti.....	32
3.8 Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy).....	35
4 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	36
VÝZKUMNÁ ČÁST	40
5 KAZUISTIKY	41
Kazuistika 1 - Kamila.....	41
Kazuistika 2 - Pavel	45
6 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ V PROSTĚJOVĚ	52
ZÁVĚR	55
POUŽITÁ LITERATURA	57

ÚVOD

Přesto, že nepracuji na Oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) ani nejsem pedagogem, nemohu si nevšimnout, kolik rodin není schopno plnit své základní funkce a kolik dětí tím trpí. Mnoho takových rodin znám ze svého okolí, v médiích jsou zmiňovány případy tragédií, ke kterým v základní jednotce společnosti dochází, mnohdy jsou popisovány dosti zruďným způsobem, až se „normálnímu člověku“ tají dech a říká si, že přece toto není možné. Bohužel je! Já sama jsem se až v letošním roce, díky častým exkurzím na OSPOD a při studiu různých spisů dozvěděla, jak velké množství takovýchto případů je a jak děti, potažmo mladiství mohou v takovýchto rodinách trpět. Při čtení dokumentů mi neustále proudily hlavou myšlenky proč.. proč se to děje? Jsou ty děti tak nevladatelné, nějakým způsobem nemocné, chtějí jen na sebe upozornit nebo je vina na straně rodičů, častokrát jejich nezájmu o dítě, kladou na děti nepřiměřené nároky nebo si nesou nějaký špatný zážitek z dětství a chladí si záhu svých dětech? Po přečtení prvního spisu mi bylo vše jasné, po druhém jsem znejistěla a po třetím jsem byla opět na začátku. To mě přimělo k zapůjčení knih týkající se této problematiky a vyvolalo ve mně snahu zjistit, jaký názor mají moudřejší.

Cílem práce je seznámení s dysfunkční rodinou a jejím vlivem na zdravý vývoj dítěte. Prostřednictvím kazuistik nastínit činnost kurátora v rámci sociálně právní ochrany dětí při práci s rodinou a dětmi.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou. V teoretické vysvětlují základní pojmy, vážící se k tématu, přičemž velkou část věnuji kapitole třetí, ve které se zajímám o souvislosti mezi dysfunkční rodinou a vývojem dítěte. Ve výzkumné části, jsou uvedeny kazuistiky dvou rodin, v nichž je nastíněna nejen činnost kurátora, ale je na nich ukázáno, že ne všechno je zvenku takové, jako uvnitř. V samotném závěru práce uvádím statistické údaje orgánu sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Prostějově, týkající se dětí v péči kurátorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Při snaze o vymezení pojmu rodina se setkáváme s řadou různých definic. Obecně se rodina charakterizuje hlavně z hlediska svého postavení ve společenském systému, dále z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů, které v ní probíhají. Rodinu vnímáme jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.

V Pedagogickém slovníku je rodina: „*nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně – regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.*“²

Rodina se dá definovat i jako systém a v tomto případě můžeme říci, že je souborem částí a vztahů mezi nimi. Nicméně autoři se z důvodu velké složitosti definovaného jevu přímým definicím rodiny spíše vyhýbají. Kramer (1980) např. vymezuje rodinu takto: „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty.*“³

Ivo Možný se zabývá zvláštností rodinného systému, která spočívá v propojení veřejných, sociologických, soukromých a psychologických prvků. V jeho podání je „*rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět authenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.*“⁴

Ať už se podíváme na kteroukoliv definici, je patrné, že rodina plní v lidské společnosti řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Považujeme ji za nejdůležitější sociální skupinu, v níž jedinec žije. Uspokojuje jedinci potřeby, poskytuje mu zázemí a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde.

---

² PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995, s. 189

³ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s.22

⁴ Tamtéž, s. 22

Mezi jednotlivými členy rodiny se vytvářejí rozmanité vztahy a je pro ně charakteristický určitý styl komunikace. Každá rodina má svůj vlastní hodnotový systém, který ovlivňuje chování jednotlivých členů a vede k přednostní volbě strategií zvládnání problémů.

Rodinu, jako pojem, výborně charakterizuje přední anglický sociolog **Antony Giddens** v knize *Sociologie: „Rodina je skupina jedinců spojených pokrevním svazky, manželstvím nebo adopcí, která vytváří ekonomickou jednotu a její dospělí členové zodpovídají za výchovu dětí. Ve všech známých společnostech existuje nějaká forma rodiny, ale charakter rodinných vztahů je velmi variabilní. V moderní společnosti převažuje rodina nukleární, ale známe i celou řadu typů rozšířené rodiny.“*⁵

Rodina nukleárního typu se skládá z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptivních dětí, žijících ve společné domácnosti. Pokud v jedné rodině žijí ještě i další příbuzní, hovoříme o rodině rozšířené.

Rodině se věnuje také **Matoušek**, který tvrdí, že za rodinu se dá nebo může považovat i taková „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“⁶

Kromě rodiny nukleární a rozšířené se rozlišuje také rodina orientační a prokreační. Orientační rodina je rodina, do níž se dítě narodí, poskytuje základní sociální zkušenost a interpretuje dítěti svým chováním svět jako celek, jehož je součástí. Dítě se v této rodině naučí posuzovat, zda je svět spíše dobrý nebo zlý, získává zde základní důvěry. Prokreační rodina je rodina, kterou člověk vytváří jako dospělý. Přináší si do ní zkušenosti získané v původní, orientační rodině. V dospělosti máme tendence opakovat to, co dělali naši rodiče nebo se snažíme o pravý opak, ale i tady je základem naše zkušenost získaná z dětství.

---

⁵ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 552

⁶ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2008, s. 177

1.1 Funkce rodiny

Pokud mluvíme o rodině, jako o základní buňce společnosti a pokud uvažujeme o její důležitosti pro vývoj nejen jedince, ale celé společnosti, je potřeba také zmínit důležité funkce, které rodina má. V prvním momentu se nám vybaví jistě funkce výchovná, pečující, reprodukční či ekonomická.

Blahoslav Kraus a Věra Poláčková se k funkcím rodiny vyjadřují následovně: „ *Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.*“⁷

Další funkce rodiny podle **Krause**:

Biologicko – reprodukční má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Společnost pro svůj rozvoj potřebuje stabilní reprodukční základnu a proto je v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní. „ *Existencí rodiny je také společensky a kulturně regulována sexualita. Demografický vývoj společnosti má též celou řadu sociálně – pedagogických souvislostí. Počet dětí, které využívají vzdělávací a výchovná zařízení, a jejich charakteristiky vytvářejí specifické požadavky na oblast institucionální výchovy a péče o volný čas dětí a mládeže.*“⁸

Sociálně – ekonomická funkce rodiny je významným prvkem v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh.

Ochranná funkce spočívá v zajišťování životních potřeb dětí a všech členů rodiny

Sociálně – výchovná funkce, mluví o rodině, jako o první sociální skupině, která dítě učí přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování v běžné společnosti. Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině v rodině je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.

---

⁷ KRAUS, B.,POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2001, s. 79

⁸ Tamtéž, s. 79

Kraus dále říká: „ *Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje také svou vůli, své zájmy, přání, orientace.*

Rodinná socializace je v rozhodující míře nejen prostorem pro socializaci dítěte a v převážné míře také dalších členů rodiny, ale je také modelem pro osvojování sociálních rolí muže a ženy, otce a matky, a tak se promítá do budoucí reprodukční rodiny dětí.“⁹

Rekreační, relaxační a zábavná funkce, kdy hovoří o rodině jako o instituci, která by měla pamatovat i na rekreaci, relaxaci a zábavu. Tyto aktivity jsou ze všech členů rodiny nejdůležitější pro děti.

Emocionální funkce, je zásadní a nezastupitelná, neboť žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny.

MUDr. Dunovský rozlišuje čtyři základní funkce rodiny: biologicko – reprodukční, ekonomicko – zabezpečovací, emocionální (nebo také kulturně - psychologickou) a socializačně – výchovnou, přičemž za neoddělitelnou od existence rodiny pokládá funkci socializačně – výchovnou. Zvýšený důraz klade právě na socializačně výchovnou, kterou považuje za neoddělitelnou od existence rodiny. Dunovský si všímá i současných proměn rodiny, které jsou charakterizovány různými činiteli. Jedná se především o demokratizaci vztahů v celé společnosti, kdy tato tendence sice zvolna, ale přece přeměňovala přísné patriarchální vztahy v dřívějším systému rodiny v nové vztahy partnerské, které jsou charakteristické pro současnou rodinu. Nejdříve docházelo k demokratizaci vztahů mezi manželi, později potom mezi rodiči a dětmi. Dalším významným činitelem bylo zařazení ženy do výrobního procesu, jež si samozřejmě žádalo i vyšší vzdělání ženy.

Když se podíváme a shrneme všechny uvedené funkce rodiny, ukáže se, že rodina má velký vliv na vývoj osobnosti jedince, poskytuje člověku pocit, že někam patří, zasahuje do ekonomiky státu, zajišťuje život budoucích generací.

---

⁹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2001, s. 80-82

1.2 Poruchy rodiny

Poruchy rodiny chápeme jako situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na adekvátní začlenění jejích členů do společnosti.

Jedná se tedy o selhání některého nebo některých členů rodiny, projevující se v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí. Poruchy se dotýkají všech složek života člověka

Příčin poruch rodiny se zřetelem k dítěti je veliké množství a jsou nejrůznějšího charakteru. Pramení hlavně z chyb v jednotlivých člancích systému jednotlivec – rodina – společnost a v jejich vzájemné interakci. Poruchy mohou být podle **Dunovského** vázány na jednu, několik nebo všechny čtyři základní funkce rodiny.

Porucha biologicko – reprodukční funkce

O této poruše mluvíme tehdy, když se v rodině z nejrůznějších důvodů děti buďto nerodí vůbec a nebo se rodí nějak poškozené. Manželé tady děti nemohou mít a nebo je nechtějí. Dalším problémem je nezodpovědné rození dětí do nepříznivých životních podmínek či rodičům, jejichž zdravotní stav jim neumožňuje tuto roli zastávat.

Biologicko reprodukční funkce je v přímém vztahu k ekonomicko – zabezpečovací funkci rodiny – k jejímu standardu. Se zvyšujícím se počtem dětí a také zintenzívněním společenských nároků na jejich výchovu se standard snižuje a společnost se musí podílet na zabezpečování této funkce.

Druhý okruh biologicko – reprodukční funkce rodiny souvisí s postižením dětí. Děti se sice rodí, ale jsou tělesně, duševně či smyslově postiženy. Touto problematikou se zabývají nejen lékařské disciplíny, ale také patopsychologie, psychologie, speciální pedagogika a celá oblast sociální péče.

„ Postižené dítě – a ovšem, kterýkoli další člen rodiny – přináší řadu vážných problémů pro jednotlivé členy rodiny i pro fungování rodiny jako celku. Nejvíce se situace dotýká funkce socializačně výchovné. Tyto dysfunkce zevnitř, měnící celý socializační proces, se stávají stále vážnějším problémem pro svůj relativní a snad i absolutní růst. “¹⁰

---

¹⁰ DUNOVSKÝ, J., *Dítě a poruchy rodiny*. Praha : Avicenum, 1986, s. 14

Porucha ekonomicko – zabezpečovací funkce

Hlavní selhání funkce pramení z toho, že se rodiče nemohou nebo nechtějí zapojit do výrobního procesu společnosti a tím zabezpečit pro sebe a svou rodinu dostatek prostředků k životu. Právě zde je podle **Dunovského** nejzřetelněji vidět závislost rodiny a jejího života na společenském systému.

V dobách socialismu se v naší zemi selhání funkce objevovalo spíše jen ojediněle. Téměř ale vždy bylo podmíněno některými patologickými rysy osobnosti, např. mentální retardací rodičů, nějakou jejich psychickou anomálií, alkoholismem, delikvencí apod.

Nízké ekonomické zabezpečení rodiny se týká nejčastěji rodin s více dětmi, u kterých je nízký nebo velmi nízký příjem na hlavu.

Ekonomicko – zabezpečovací funkce rodiny se netýká jen materiální stránky, ale i oblasti sociální s jejími psychologickými, právními a dalšími aspekty, sociální jistoty rodiny, její pevnosti a trvalosti. Všechny tyto aspekty souvisejí s emocionální funkcí rodiny.

Porucha emocionální funkce

Jak již bylo uvedeno je emocionální funkce rodiny velice významná, a proto jakákoli její porucha zasahuje všechny ostatní sféry života uvnitř rodiny i v jejím vztahu ke společnosti.

Jelikož jsou poruchy emocionality zdrojem nebo alespoň průvodním jevem většiny rodinných poruch, je pro jejich bližší poznání a pochopení nutná spolupráce oborů psychologie i psychiatrie.

*„Z hlediska dítěte ohrožuje porucha emocionální funkce především vyrovnanou rodinnou atmosféru. Tu dítě ztrácí například rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodičů nebo dokonce týráním a zneužíváním“.*¹¹ Socializačně výchovný proces v rodině a ve společnosti, o kterém se bude psát v další podkapitole je potom pro dítě poznamenán právě ztrátou citového zázemí a pocitu bezpečnosti a jistoty. Dále také narušuje i funkci biologicko – reprodukční, protože neodpovědnost v sexuálním životě způsobuje narození dětí nechtěných, neplánovaných či dětí, pro které není připraveno vhodné prostředí ani péče

---

¹¹ DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha : Avicenum, 1986, s. 15

Porucha socializačně – výchovné funkce

Dunovský vidí funkci socializačně výchovnou jako nejdůležitější a proto na ní založil pojetí rodinných poruch ve vztahu k dítěti a jejich členění, přičemž základ této funkce spatřoval v péči o dítě a zájmu o ně.

Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti rozdělil do z hlediska etiopatogenetického, kdy uvádí hlavní příčiny, proč je o dítě málo, nedostatečně či vůbec postaráno.

Tyto příčiny potom dále dělí na objektivní – tedy na vůli rodičů nezávislé a na subjektivní, které jsou na vůli závislé a smíšené. Jinými slovy můžeme říct, že rodiče nemohou, nechtějí či nedovedou náležitě pečovat o dítě.

Důvody, kdy se rodiče nemůžou o své děti starat můžeme dle **Dunovského** spatřovat jednak v přírodních podmínkách a situacích (např. katastrofy), jednak v poruchách fungování celé společnosti (např. války, epidemie, nezaměstnanost), potom také v poruchách fungování rodinného systému (rodina má velké množství dětí) a samozřejmě i v samotných jedincích.

Chronické onemocnění, invalidita nebo v nejhrošším případě smrt představují nejtěžší situaci pro rodinu. Ve všech uvedených případech jsou nedostatky péče o dítě provázeny velmi značným zájmem o dítě.

Důvody, kdy se rodiče nedovedou starat o dítě hledá **Dunovský** především v rodinném systému a v jedincích samotných. Rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby. To je způsobeno tím, že rodiče jsou nezralí, velmi mladí nebo se nejsou schopni vyrovnat se situacemi, jakými je narození dítěte mimo manželství, postižené dítě, rozvod jejich manželství a vztah k dítěti, přijetí dítěte do náhradní péče apod. Můžeme sem zařadit i situace, kdy rodiče nejsou schopni přijmout základní společenské normy.

Zájem rodičů o dítě v těchto případech je různý, od nadměrného přes formální až po nezájem.

Poslední kategorií rodinných poruch z hlediska socializačně výchovné funkce jsou situace, kdy se rodiče o dítě nechtějí starat. „*Příčinou je zde porucha osobnosti rodičů samých, ať pro jejich maladaptaci, dysharmonický vývoj a nejrůznější typy psychopatií, jež jim zabraňují – ovšem proti jejich plné právní odpovědnosti plnit náležitě všechny rodičovské role a úkoly, jež jsou od nich společností, a více méně dětmi očekávány.*“¹² Zájem rodičů o děti je zde minimální nebo žádný.

---

¹² DUNOVSKÝ, J. *Dítě poruchy rodiny*. Praha : Avicenum, 1986, s. 19-20

Rodiče, dávající přednost jiným hodnotám než dětem, jim neposkytují náležitou péči, zanedbávají je nebo dokonce opouštějí. Tento problém bezprostředně souvisí s vyzrálostí rodičů a s jejich narušeným vlastním socializačním procesem. Nezáměr o dítě může vyústit do takové míry, že je vážně ohrožován jak jeho prospěch, tak vývoj. Z takovéto rodiny, musí být dítě odebráno.

Z hlediska poruch rodiny rozdělil **Dunovský** rodinu na :

Funkční rodinu, jedná se o rodinu, jež splňuje podmínky pro zdravý vývoj dítěte a která dobře plní své základní funkce

Problémovou rodinu, jež je charakteristická poruchami jen některých funkcí, jež vážně neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte. Rodina je schopna své problémy vyřešit sama či s malou pomocí zevnějšku

Dysfunkční rodinu v níž se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech rodinných funkcí, které bezprostředně ohrožují rodinu jako celek a hlavně vývoj a prospěch dítěte. Tato rodina vyžaduje soustavnou pomoc. Více o tomto typu rodiny v kapitole Dysfunkční rodina a vývoj dítěte

Afunkční rodinu přestávající plnit vůči dítěti svůj základní účel. Dítěti závažným způsobem škodí, ohrožuje jej v samotné existenci.

Shrnutí

Zabývali jsme se rodinou, jejím vymezením. Seznámili jsme se s funkcemi rodiny dle jednotlivých autorů a určili nejdůležitější funkci rodiny. Podrobně jsme popsali poruchy rodiny a zjistili, že poruchy mohou být vázány na jednu, několik nebo všechny základní funkce rodiny.

2 DÍTĚ

Úplně nejobecněji můžeme říci, že dítě je členem rodiny, je součástí našeho života, zdrojem důležitých lidských prožitků a zkušeností. Od prvních okamžiků života je to aktivní lidská bytost.

*„ Dítě je pro život vybaveno hned od počátku spoustou reflexních mechanismů. Dovede dýchat, přijímat potravu a vyměšovat její nestrávené pozůstatky.“*¹³

Novorozené dítě je rovněž vybaveno schopností rozlišit zvukové frekvence lidského hlasu od frekvencí jiných – zaměřuje pozornost k lidské řeči.

Pro rodinu znamená dítě něco zásadního, rodiče už nemohou myslet jen samy na sebe, ale cokoliv budou plánovat, budou plánovat s ohledem na dítě.

Pozornost věnovaná dítěti, jeho specifické roli v rodině i společnosti je úzce spjatá se vznikem moderního státu a moderní rodiny, s oddělením dětí od práce a s jejich zařazením do výchovně vzdělávacího procesu. V moderní době se rovněž mění názor na hodnotu dítěte. Od období starověku až do příchodu křesťanství byly nebyly děti považovány za plnohodnotné celky, často byly zanedbávány, postižené děti a dívky byly často vražděny a zatracovány.

S příchodem křesťanství nastává ve vztahu k dětem obrat, děti začínají nabývat na hodnotě, v lidech se probouzí láska k dětem. Nicméně ještě i v tomto období byly děti používány k sexuálním praktikám. Teprve až Komenského myšlenky mění vztah k dětem a k jejich výchově. Doporučuje rodičům, aby se na příchod dítěte vnitřně připravili a tvrdí, že výchova dítěte začíná ještě před jeho narozením a to výchovou rodičů. Rodiče jsou totiž jeho první vychovatelé.

Stejně plnohodnotným jako dospělý se stává dítě zhruba v polovině 20. století. V tomto období se také projevuje zájem o dětský vývoj a zkoumání tohoto vývoje. Dochází se rovněž k názoru, že dítě potřebuje ochranu, péči, milující rodinu. *Dvacáté století je považováno za století dítěte*¹⁴.

Období dětství není obecně ohraničeno. Hranice dětství je pohyblivá, ať už je dětství chápáno biologicky nebo sociologicky. Psychologie i sociologie člení období dětství do několika etap podle vývojového stupně, který zahrnuje jak biologické, osobnostní, tak i socializační kritéria.

¹³ MATĚJČEK Z., *Rodiče a děti*. Praha. : Avicenum, 1989, s. 76

¹⁴ FLORENCE KELLEY – americká sociální pracovnice uvedla, že v důsledku citlivosti vůči dětem, lze 20. stol. označit za století dítěte

Obecně se používá např. toto členění.

- prenatalní období (9 měsíců před narozením)
- novorozenec (0 až 6 týdnů)
- kojeneček (6 týdnů až 1,5 roku)
- batole (1,5 roku až 2,5 roku)
- předškolní věk (3 roky až 6 let)
- mladší školní věk (6 až 12 let)
- starší školní věk (12 až 15 let)
- adolescence (zde bývá vymezení různé, někdy se k dětství nepočítá, může zahrnovat i ranou dospělost)

V právu a to zejména občanském a rodinném, se termín dítě používá pro označení celoživotního příbuzenského poměru vůči rodičům.

V mezinárodních úmluvách k ochraně specifických práv dětí¹⁵ i v některých navazujících vnitrostátních předpisech se však mnohdy termín dítě používá k věkovému vymezení, zpravidla osob do dovršení osmnácti let věku. V České republice platí zákonem vymezený věk, po který mluvíme o dítěti, a to osoba mladší 15 let. Občanský zákoník říká že „ *způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, pokud se narodí živé.* “¹⁶

---

¹⁵ Např. Úmluva práv dítěte, úmluvy regulující dětskou práci či dětskou pornografii

¹⁶ Zákon č. 40/1964 Sb. *Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů*

2.1 Dítě z pohledu vědních oborů a disciplín

Pedagogický slovník vymezuje pojem dětství jako „ počáteční období v životě člověka. Časové vymezení není jednotné, neboť začíná narozením a končí pohlavním dospíváním (u nás se zpravidla udává kolem 15 let). Jde o období intenzivního tělesného vývoje, rozvoje intelektového, citového a sociálního.“¹⁷

Z hlediska sociologie rozebírá pojem dětství např. sociolog **Jandourek**¹⁸. Podle něj dětství začíná narozením a podle tradičních pojetí končí v sedmém roce života. Je obdobím domácí výchovy, primární socializace, kdy jsou dítěti zprostředkovány normy, hodnoty, jazyk, vzorce chování a základní dovednosti. Biologicky dětství končí pubertou, ze sociálního hlediska ještě později, v době, kdy zvládne vést svůj vlastní odpovědný život.

Během dětství dochází u dítěte k primární socializaci. Proč je to tak základní proces v životě člověka uvádí **Antony Giddens** a rovněž podrobně definuje socializaci. Ta představuje „ sociální procesy, v jejichž průběhu si děti osvojují sociální normy a hodnoty a utvářejí si své vlastní „já“. Zvláště intenzivně probíhá proces socializace v rané fázi dětství, ale do jisté míry pokračuje celý život.“¹⁹

Poměrně samostatným jedincem se dítě stává zhruba v pěti letech. Do té doby se učí chápat emoce svého okolí, umí rozpoznat, jak někoho rozzlobit či potěšit, učí se kázní. V tomto období dítěte sehrávají důležitou roli rodiče (nebo jejich náhradník), neboť mu k tomu musí poskytnout náležitou péči a útočiště.

Z biologického hlediska rozlišujeme dětství na období raného dětství, předškolního, mladšího a staršího školního věku.

Do období raného dětství patří novorozenecké období, kojenecké a batolivé období. Za biologické ukončení novorozeneckého období se považuje zahojení pupeční jizvy. Na období novorozenecké navazuje období kojenecké, které biologicky končí prořezáním prvního zubu. Toto období se vyznačuje rychlým růstem tělesných rozměrů, rozvojem nervové soustavy, pohybových schopností, objevují se začátky sociálních projevů.

¹⁷ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál 1995, s.47

¹⁸ JAN JANDOUREK – narozen r. 1965, český sociolog, spisovatel a esejista

¹⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 553

Kojenecké období střídá období batolivé, které trvá zhruba do 2,5 až 3 let věku dítěte. Tělesný růst se zpomaluje a zdokonaluje se především motorický a neuropsychický vývoj. Období raného dětství končí mezi 3 až 4 rokem věku.

Rozhodujícím aspektem vývoje dítěte je socializace (zespolečenšťování). Čím více se dítě zapojuje do společnosti, tím více se naučí.

V předškolním období dochází u dítěte k výraznému rozvoji centrálního nervového systému a vegetativních funkcí. Tělo dítěte si ale zachovává dětský ráz, až kolem 6 roku dochází k tzv. proměně postavy.

Tak zvané druhé dětství probíhá v období mladšího školního věku. Toto období je období relativního vývojového klidu. Znamením, že se blíží puberta a tedy končí dětství je prořezání druhé stálé stoličky.

2.2 Práva dítěte

Dětská práva se vztahují bez výjimky na každé dítě či nezletilou mládež do dovršení 18 let věku. Obecně je dítě definováno negativně, jako ne dospělý. Zpravidla však je definováno chronologicky, tj. věkem dospělosti, který stanovují právní předpisy. Jestliže pro občana je právně významný celý jeho rodinný status, pak pro dítě, vzhledem k jeho specifickému postavení v kruhu rodiny, je tento vztah v mnohém rozhodující.

V rodinném právu se často setkáváme s tím, že právo je zároveň povinností a naopak určitá povinnost je současně právem subjektu, kterého se přímo dotýká. Rodičovská zodpovědnost je péčí o dítě v tom nejširším slova smyslu, nejde pouze o povinnost zajistit dítěti výživu, ale dotýká se i péče o zdraví, tělesný, duševní mravní a rozumový vývoj dítěte. Při výkonu péče o dítě musejí být rodiče vedeni snahou chránit jeho zájmy a vykonávat nad ním potřebný dohled.

Při výchově dítěte mohou rodiče použít přiměřených výchovných prostředků, nesmějí při tom ale ohrozit důstojnost dítěte, jeho zdraví a ani vývoj.

Právní úprava vztahu mezi rodiči a dětmi je zakotvena v části druhé zákona o rodině, a to konkrétně v ustanovení § 30 – 84, dále pak v části třetí, upravující výživné.

Práva dítěte jsou garantována Deklarací práv dítěte, přijatou OSN v roce 1959 a Úmluvou o právech dítěte z roku 1989. Úmluvu ratifikovala ČSFR v roce 1991. tyto dokumenty považují dítě za lidskou bytost mladší 18 let.

V rámci české republiky jsou práva dítěte zakotvena ve většině klíčových právních norem, a jsou z tohoto pohledu státem garantována. Každé dítě má nárok na zvláštní péči a potřebnou pomoc, přičemž rodina, jako základní jednotka společnosti, musí být státem chráněna tak, aby mohla plnit svoji úlohu, dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí v rámci kterého musí být připravováno žít ve společnosti vlastním životem. Zájem dítěte by měl být prvořadý.

Dodržování dětských práv je v České republice vymahatelné státní mocí a jejich případné porušení je trestné či jiným způsobem postižitelné. Stěžejními zákony jsou např. již výše zmiňovaný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině či Úmluva o právech dítěte. Úmluva je první obecně závaznou (mezinárodní) právní normou, která se týká výhradně práv dítěte. Ve vztahu k dané Úmluvě o právech dítěte hovoříme také někdy o tzv. „ Chartě dětských práv.“

Matoušek uvádí, že dítě i jeho rodiče mají právo vstoupit do vlastní země za účelem spojení rozdělené rodiny, přičemž stát má bránit nezákonnému přemísťování dětí do ciziny jedním z rodičů nebo třetí stranou. Matoušek se zabývá i otázkou menšin. „ *Děti menšinových skupin mají právo užívat vlastní jazyk, pěstovat vlastní kulturu a náboženství.*“²⁰

Všimá si i problémů ke kterým dochází při uplatňování úmluvy v České republice. Těmi jsou: „ *diskriminace rómských dětí v přístupu ke standardnímu vzdělání, rozsah a míra tělesného trestání dětí v rodinách, nedostatek služeb pro týrané a zneužívané děti, nedostatečná reakce státu na dětský alkoholismus a užívání jiných drog a na gamblerství, dostupnost pornografie, délka vyšetřovací vazby u mladistvých, státní příslušnost ústavních a uprchlických dětí či český úzus dodržování anonymity, pokud jde o biologické rodiče osvojených dětí.*“²¹

---

²⁰ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál 2008, s. 152

²¹ Tamtéž, s. 152

Shrnutí

V této kapitole jsem se zabývali dítětem. Dozvěděli jsme se, že dítě je členem rodiny a že je pro život vybaveno hned od počátku spoustou reflexních mechanismů, ke kterým patří dýchání, přijímání potravy či vyměšování. Rozčlenili jsme období dětství a definovali dítě z pohledu jednotlivých vědních oborů a disciplín. Seznámili jsem se s právy dítěte, která jsou garantována Deklarací práv dítěte a Úmluvou o právech dítěte.

V České republice je dodržování dětských práv vymahatelné státní mocí. Ke stěžejním zákonům patří rovněž zákon o rodině – tedy z.č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

3 DYSFUNKČNÍ RODINA A VÝVOJ DÍTĚTE

Z laického hlediska můžeme říci, že dysfunkční rodina je rodina v níž něco chybí, že nesplňuje základní funkce rodiny a nejsou v ní zajištěny podmínky pro dobrý vývoj dítěte.

Za dysfunkční rodiny označujeme ty, jejichž vztahy nejsou harmonické. Problémy v těchto rodinách jsou hlubší než v rodinách harmonických a členové těchto rodin nejsou schopni sami se s nimi vypořádat.

Dysfunkční rodiny zvládají s velkými obtížemi i běžný provoz domácnosti, někteří členové rodiny z domácího provozu buď vypadávají úplně nebo dělají něco jiného, než co je právě potřeba. V této rodině nejsou jasné kompetence. Vyhláší se požadavky, kterými se ale nikdo neřídí.

Dysfunkční rodinu popsal, jako jeden z prvních, představitel strukturální rodinné terapie **Salvador Minuchin**²². Podle něj, jsou to takové rodiny, které jsou extrémní ve dvou dimenzích – enmeshment a disengagement. Pokud uvedené dva termíny převedeme do češtiny, nejsou prý již tak přesné, jako ty anglické. Pro „*enmeshment*“ – rodiny propojené, zamotané, nediferencované, pro „*disengagement*“ – rodiny nespojité, odcizené, oddělené.

V současné době se na dysfunkci rodinného systému nahlíží, na rozdíl od Minuchina, obecněji. Jde o rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje nezdravé chování. Dysfunkční rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: chybějící intimita, popírání nebo neřešení problémů, vzájemné obviňování, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, nejasná komunikace, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence, individuální potřeby členů rodiny obětované dysfunkčnímu rodinnému systému.

Dysfunkční rodinný systém může, ale také nemusí, produkovat individuální psychopatologii.²³ Psychopatologie jednotlivých členů rodiny zpětně složitým způsobem působí na fungování rodiny jako celku.

---

²² SALVADOR MINUCHIN - Argentinský židovský psychoterapeut, narozen v roce 1922

²³ Např. užívání návykových látek, asociální chování či neurotické obsese

Dysfunkcí rodiny se také zabývá **Marie Vágnerová** ve své knize Psychopatologie pro pomáhající profese v níž uvádí, že „rodina je v každé vývojové fázi skupinou, jejíž jednotliví členové mají určité sociální role a jsou ve vzájemných vztazích, které se v průběhu času mění. Veškeré normální i patologické chování každého člena rodiny je nutno interpretovat jako součást interakcí celého rodinného systému. Chování dětí, ale i dospělých v dominantních rolích není nikdy nezávislé, vždycky je ovlivněno chováním ostatních členů rodiny, dospělých i dětí. Způsob zpracování různých situací je dán genetickou výbavou, kterou mají rodiče a jejich potomci podobnou. Z toho vyplývá sklon členů rodiny k určitým typům reakcí. Tyto dispozice ovlivní jak výchovný styl rodičů – jejich chování k dítěti, tak sklon dětí reagovat na tyto podněty typickým způsobem“²⁴.

Všichni lidé nemají předpoklady k plnění rodičovské role. Existují vlastnosti, které zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem. Těmito vlastnostmi jsou: nedostatky v sociální orientaci –omezená schopnost empatie, osamělost, problémy v mezilidských vztazích, problematické sebehodnocení – nespokojenost s rodičovskou rolí, rizikové chování projevující se nedostatečnou sebekontrolou, špatná zkušenost z vlastního dětství – uvádí se, že až 70% lidí, s nimiž s nimiž v dětství rodiče nezacházeli přiměřeným způsobem, má sklon se chovat podobně.

Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že rodina může nejen umožňovat a podporovat plnohodnotný život a rozvoj všech svých členů, ale stejně tak se může stát i zdrojem psychických zátěží a poruch.

---

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2002, s. 320

3.1 Dysfunkční rodina a psychické potřeby jejích členů

Již od prvních měsíců života jsou dítěti předávány sociální hodnoty, normy a pravidla, způsoby komunikace, uvažování a řešení situací. Vztah k sobě samému – významný pro vnitřní život člověka, je formován na základě vzájemných vztahů mezi sebou a trvalými partnery rané interakce - matkou, otcem, sourozenci. Trvalost těchto prvotních vztahů je nesmírně důležitá pro další vývoj dítěte.

Vztah rodič – dítě je základním společenským vztahem. V rámci rodiny existuje jakési vnitřní pouto, vzájemná spolupráce, v jejímž rámci se tolerují výkyvy jednotlivých členů. Může ale dojít k situaci, kdy budou vznikat rozdíly v tom, jak se jednotliví členové podílejí na chod domácnosti a vzájemná pomoc narůstat, mohou se začít kumulovat a prohlubovat problémy, které vyžadují řešení. V rodině, která nezvládne či není schopna tyto problémy řešit včas a účinně, dochází ke krizi, jež se neustále prohlubuje. Projevy rostoucí krize rodiny mohou způsobit nejen fyzické, ale i psychické problémy jejích členů.

Existuje mnoho činitelů, které způsobují problémy v rodině, ale jelikož se zaměřujeme právě na děti, tak událostí, která nejvíce dopadá na dítě narušuje vztahy mezi rodiči je rozvod. Ten znamená zásadní změnu a zásah do života všech členů rodiny a dotýká se nejvíce dětí, které jsou v celé záležitosti nevině. Na dítěti zanechává trvalé psychické poškození, které jej i v budoucnu může ovlivňovat např. vytvářením vztahů. Psychické reakce dětí na rozvod bývají často skryté, ale ne méně vážné než u dospělých. Děti mívají po rozvodu rodičů pocity zavržení, trpí depresemi, upadají do zmatku, vytvářejí si fantastické hypotézy vysvětlující rozpad manželství rodičů, nekriticky se staví po bok jednomu z rodičů a k druhému zaujímají nepřátelský postoj. Na duševní stránku dítěte také špatně působí, když jeden z rodičů, případně oba, jsou alkoholici. Závislost na alkoholu představuje značnou zátěž pro celý rodinný systém. Postupně dochází k narušení mezilidských vztahů a ke změně rolí. Lidé, závislí na alkoholu jsou výbušní, fyzicky i psychicky agresivní, chovají se bezohledně nejen k manželskému partnerovi, ale i k dětem. Jsou nespolehliví, nedodržují sliby, lžou.

Závislí lidé postupně ztrácí v rodině úctu, svoji roli a prestiž. Pomalu také dochází k vyhasnutí emočních vztahů, k odcizení, osamělosti a pocitům prázdnoty.

Člověk závislý na alkoholu ničí svoji rodinu materiálně, sociálně i psychicky. Rodič závislý na alkoholu může nepříznivě ovlivňovat psychický stav svého dítěte. Podle Matějčka existuje zvýšené riziko, že děti v rodinách alkoholiků budou trpět nějakou formou deprivace či subdeprivace. Děti z rodin alkoholiků nedovedou plně využít své inteligence, jejich prospěch bývá horší než jsou jejich schopnosti, mívají i adaptační potíže. Manželství alkoholiků se často rozvádí. Otec, co by alkoholik bývá agresivní na ostatní členy rodiny.

Co se týká žen – tedy matek, dokážou svoji chuť k alkoholu lépe skrývat, postupem času, ale ani ony nejsou schopny plnit své povinnosti. Závislost na alkoholu je pro rodinu z hlediska závažnosti největším problémem, protože alkohol je ostatní společností tolerovaný a lidé k němu mají snadný přístup.

Dalším z projevů dysfunkční rodiny je např. emoční zneužívání dětí. Definicí takového zneužívání uvádí **Matoušek**: „ *Je to trvale nepřátelský postoj rodiče k dítěti nebo naprostý emoční chlad, též využívání dítěte výhradně k plnění citových potřeb dospělého, jež nebere v úvahu potřeby dítěte.* “²⁵ Takovýto rodiče mohou své děti vydírat, vyčítat, neprojevat jim dostatek lásky či jim neposkytovat pocit emoční blízkosti, jež je pro dítě potřebná.

Po psychické stránce mohou rodiče svým dětem ubližovat rovněž nevhodnou komunikací, tedy, že s ním neumí správně komunikovat. Rodič se neumí zeptat na to, co jeho dítě prožívá a rovněž neumí dítěti naznačit, co prožívá on sám.

Zdravý duševní vývoj dítěte může ohrozit také vážná nemoc. Relativně nejhůře se zvládají vážné úrazy, které se přihodily předtím zdravému člověku. Po onemocnění blízkého člena rodiny se rodina všemožně snaží pomoci a potřeby ostatních členů ustupují do pozadí.

Může dojít k situaci, že postižený začne této pomoci ostatních zneužívat a narušovat tak atmosféru klidného domova.

---

²⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství , 1997, s. 100

3.2 Dysfunkční rodina a její neschopnost uspokojovat fyziologické potřeby svých členů

Uspokojování tělesných potřeb a pocit bezpečí patří k fyziologické potřebě každého člověka a rodina, jakožto společenská instituce, se má z velké části na uspokojování těchto potřeb podílet. Mnohé dysfunkční rodiny toho nejsou schopné. Mezi fyziologické projevy dysfunkční rodiny můžeme zahrnout zanedbávání péče o dítě, které Matoušek charakterizuje jako: „ *rodičovskou nevšímavost vůči podstatným potřebám dítěte – takoví rodiče nereagují na zřetelné signály nouze nebo deprivace svých dětí.* “²⁶

To znamená, že rodiče dítěti nezajišťují například řádnou výživu, obutí, ošacení ani nekontrolují a nepečují o jeho zdravotní stav. O zanedbávání péče hovoříme i v případě nepravidelné školní docházky, protože rodiče odpovídají za vzdělání svých dětí.

K projevům neschopnosti rodiny postarat se o klidný vývoj dítěte patří také sexuální zneužívání. Z hlediska rodinného uspořádání nejčastěji sexuálně zneužívají muži dívky. Většinou nedochází k tomu, že dceru zneužívá její vlastní otec, ale často to bývá strýc, dědeček nebo otec nevlastní. Děti, které špatné zacházení zažijí, mají často dlouhodobé a vážné následky. Mohou trpět nočními můrami, úzkostmi spolu s depresemi, posttraumatickým stresovým syndromem apod. Dítě může mít výkyvy nálad, může být apatické nebo naopak agresivní. Agresivita se nemusí projevovat jen vůči okolí, ale také vůči dítěti samotnému. Dochází k pokusům o sebevraždu, tendencím k sebepoškozování nebo vyhledávání nebezpečných situací, kdy si jedinec může způsobit zranění. Může dojít i ke ztrátě sebevědomí a špatnému nebo narušenému vztahu ke svému okolí a vrstevníkům.

---

²⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství , 1997, s. 111

3.3 Týrané a zanedbávané děti

Týráním dětí se míní nepřiměřené fyzické trestání, zanedbáním rodičovské péče se rozumí rodičovská nevšímavost vůči podstatným potřebám dítěte. Zanedbávané dítě je mnohdy v horší situaci než dítě týrané, protože pro rodiče, jakoby neexistuje. Týranému dítěti je agresivní rodič schopen způsobit vážnější úraz, někdy i smrt, ale pořád na dítě reaguje. Týrané děti jsou ve srovnání se svými vrstevníky agresivnější nebo naopak ustrašenější, ale mohou s nimi držet krok ve vývoji rozumových schopností. Zanedbávané dítě, o které se rodič nezajímá, nemá dost příležitosti k tomu, aby se učilo základním civilizačním dovednostem, nemá dostatek podnětů k tomu, aby mohlo rozvíjet svůj intelekt. Pokud s ním rodiče nemluví, opoždí se ve vývoji řeči. Děti jsou špatně živeny a jsou nemocnější než jejich přiměřeně vychovávaní vrstevníci.

Špatně navazují kontakty s cizími lidmi, vůči okolí projevují málo zájmu, rovněž se špatně soustředí.

Zanedbané děti necítí vinu při přestupku proti obecným zásadám morálky, často ani neumí soucítit s druhými.

Takováto charakteristika odpovídá dětem, které jsou zanedbávány extrémně. Matějček se v poslední době zabývá termínem - subdeprivace, kterým označuje případy, kdy rodiče zanedbávají dítě jen v určitém ohledu, ne ve všech. V těchto případech je zpoždění dětského vývoje méně výrazné a tudíž snadněji přehlédnutelné.

Matoušek uvádí, že: „*rodiny zanedbávající a týrající děti mají společné rysy. Týrání a zanedbávání dítěte bývá definováno jako jakákoli interakce rodiče s dítětem nebo chybění této interakce, která dítě poškozuje vývojově, emočně nebo tělesně. (Pojem emočního poškození musí brát v úvahu to, jak dítě událost vnímá.) Společným rysem obou typů rodin je necitlivost k potřebám dítěte. To bývá spojováno s osobností rodičů.*“²⁷

V rodinách většinou panuje nepřátelská atmosféra, v rodinné interakci převládá kritika, odmítání, trestání, a to i mezi členy, kteří nepatří mezi týrané (zanedbané) děti. Lidé v těchto rodinách na sebe kladou vysoké, nereálné požadavky.

---

²⁷ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 98

Potíže se vyskytují také v provozu domácnosti, rodiče bývají většinou nezaměstnaní, pokud zaměstnaní jsou, nebývají s prací spokojeni a tuto nespokojenost si přinášejí domů, kde ji ventilují.

Podle Matouška existují důkazy pro hypotézu, že týrání či zneužívání dítěte je předáváno z jedné generace rodičů na další. Rodiče týrající resp. zneužívající své děti charakterizují svoji orientační rodinu stejně či podobně jako je samotné popisují sociální pracovníci – tedy, že byli rodiči často odmítání, zneužívání, doma se jim nelíbilo, cítili se tam špatně, byly na ně kladeny vysoké nároky, rodiče nedokázali brzdit své nepřátelské chování apod.

„ Častěji jsou týrány nebo opomíjeny děti psychomotoricky opožděné, temperamentově nestabilní, nemocné, postižené vrozenými vadami, neobratné, sníženě intelektuálně nadané či postižené jinými hendikepy. Tyto děti mají průměrnou porodní váhu nižší, než ostatní děti. Dost často jsou špatnými jedlíky, dosti často trpí zažívacími obtížemi, čímž „zlobí“ své rodiče.

Rodiče tyto děti vnímají jako nepovedené, nepěkné, někdy je ztotožňují s nenáviděnou osobou z příbuzenstva. “²⁸

Nejčastějším psychologickým následkem týrání je podle **Matouška** tzv. *desorganizovaná vazba* mezi dítětem a rodičem. Tento termín vychází z teorie psychiatra Bowlbyho, podle které dítě hledá a potřebuje ve vztahu k rodiči bezpečí, jistotu. V přítomnosti týrajícího rodiče se dítě chová chaoticky, protože pro něj představuje jak zdroj jistoty a bezpečí, tak také zdroj ohrožení.

Jako léčebný program i jako prevenci uvádí Matoušek předání ohrožených dětí do celodenní péče mimo rodinu. Obvykle to matkám uleví a situaci dítěte doma to může zlepšit. Rovněž se zkouší skupinová psychoterapie jednoho nebo obou rodičů, zaměřená na posílení sebedůvěry. Další možností jsou výukové programy, které si kladou za cíl rozvinutí přiměřených rodičovských dovedností. Po skončení terapeutického programu, zaměřeného na děti, je nutné dlouhodobé sledování rodiny.

---

²⁸ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997, s. 99

3.4 Tělesné týrání dětí aktivní povahy

Tělesné týrání dětí a jejich zneužívání aktivní povahy zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Radíme sem záměrné opomenutí v péči o dítě, které končí poraněním nebo smrtí dítěte.

Děti, u kterých vzniklo poranění jako následek bití, popálení, opaření, trestání se řadí mezi děti tělesně týrané s následným poraněním.

Další skupinu tvoří tělesně týrané děti, které nemají bezprostřední známky tělesného poranění - byly dušeny či tráveny. Patří sem také děti, jež jsou záměrně vystavovány opakovaným lékařským vyšetřováním a sexuálně zneužívané děti.

Hlavní příčina tělesného týrání a zneužívání dětí je v nezvládnutelné, nadměrné agresi rodičů a ostatních osob.

Tělesné týrání má celou řadu forem od nepřiměřeně tvrdých trestů po těžké ohrožení zdraví až zabití.

Někteří autoři uvádějí tři nejčastější typy situací, za nichž dochází k týrání:

„ 1. *Explozivní rodič (více než v polovině případů nevlastní otec dítěte), většinou v rodinách s velkým množstvím stresu a nedostatkem sociální opory. Pachatel reaguje explozivně i na drobné podněty, má sklon signály dítěte interpretovat hostilně a klade na dítě věku nepřiměřená očekávání. Časté je i násilí vůči partnerce (většinou matce dítěte).*

2. *Týrající vychovatel – většinou vlastní otec dítěte. K týrání dochází v případě neposlušnosti dítěte, nikoliv explozivně, ale spíše jako plánovaný trest. 70% z těchto pachatelů bylo samo v dětství týráno (a všichni byli tvrdě fyzicky trestáni). Ženy – matky trestání dítěte akceptují a odpovědnost za výchovu obvykle deklarují na otce.*

3. *Dítě vymykající se rodičovské kontrole – v tomto případě se dítě dopouští antisociálních činů, u rodičů není v anamnéze nacházeno týrání ani jiné formy špatného zacházení (jen asi 5-10% všech případů týrání).“²⁹*

Nejčastěji se s tělesným týráním setkáváme u nejmenších dětí (kojeneckého věku) v jejich vlastních rodinách. I u těchto týraných dětí bývá pravidlem určité opoždování ve vývoji a to různého stupně.

---

²⁹ SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ M., *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha : Portál, 2001, s. 712

Výraznější a závažnější než vývojové poruchy bývají odchylky v chování, viditelné již v kojeneckém věku a přetrvává až do dospělosti.

U dětí je tělesné týrání v rodině obvykle spojeno s řadou dalších nepříznivých faktorů – s týráním emočním, s celkově vysokým množstvím stresu, s dalšími typy násilí v rodině, ale i s emoční deprivací.

Mezi nejčastější důsledky týrání u dětí ve školním věku bývá uváděna úzkost, deprese, nízké sebehodnocení, sociální odtažitost, neposlušnost.

U dětí, u nichž bylo týrání zachyceno až v období dospívání je zachyceno více poruch chování, ale i více deprese, úzkosti či somatizačních obtíží.

3.5 Tělesné týrání dětí pasivní povahy

Tělesným týráním dětí pasivní povahy se myslí nedostatečné uspokojení alespoň těch nejdůležitějších tělesných potřeb dětí, a to i návaznosti na psychické a sociální potřeby.

Dunovský říká, že „jde o úmyslné, ale i neúmyslné nepečování při závažných psychických poruchách či značné nezralosti rodičů (dětí dětí). Dále jde o opomenutí (omission) v péči o dítě či nepochopení rodičovské role, ať již z důvodu nezralosti, otupělosti, hledání jiných životních hodnot než spojených s dětmi.“³⁰

Výsledkem výše uvedených skutečností je neprospívání dítěte, jeho větší nebo menší zanedbanost, nedostatečné rozvinutí jeho sil a schopností. K nejzávažnějším důsledkům patří zpustnutí, v krajním případě až smrt dítěte.

K tělesnému týrání pasivního charakteru můžeme zařadit také nedostatek zdravotní péče, nedostatky ve vzdělání a výchově, nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany a dokonce děti vykořisťované.

---

³⁰ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK., Z., a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané děti*. Praha : Grada, 1995, s. 59

3.6 Psychické (emocionální) týrání

Je velmi těžko zachytitelné a jeho hranice zcela nejasné. Často je spojeno s ostatními typy špatného zacházení. Na rozdíl od pojmů sexuálního zneužívání a fyzického týrání jsou pojmy jako psychické či emocionální týrání nejasné a zdaleka tolik se o nich nemluví. Psychické týrání je i z hlediska dokazování značně obtížné.

Nejběžněji se psychické týrání vyskytuje u rozvádějících se rodičů či u rodičů, kteří se o dítě přetahují, ať již po rozvodu, nebo i během soužití. Samozřejmě k psychickému týrání nemusí docházet jen u rozvádějící se rodiny, ale v rámci rodiny i mnoha dalších situacích.

Psychické týrání obsahuje jak složku aktivní – nějaká nepříznivá činnost se dítěti děje (ponižování, nadávky opovrhování apod.) tak zahrnuje i to, že se neděje něco, co se má správně být.

Zároveň s nedostatečnou péčí, nízkým zájmem o dítě se naopak setkáváme s vysokými nároky rodičů na výkony dětí, především ve škole.

Dalším typem emočního týrání potom tvoří týrání ve formě permanentního srovnávání se sourozencem, který je podle rodičů chytřejší, úspěšnější, pořádnější.

Dopady psychického týrání jsou různé, záleží na intenzitě, délce trvání a také na jakém vývojovém stupni rozvoje osobnosti k tomuto jednání dochází. Jsou děti, které reagují stažením, stávají se ustrašenými, úzkostnými. Snadno se rozplácí a rovněž jejich sebedůvěra a sebehodnocení jsou velmi nízké. Velmi obtížně dokáží projevit svá přání, názory.

Jiné děti zase reagují agresivně, razantně prosazují své. Jejich projevy jsou jakýmsi napodobováním chování dospělých v jejich blízkém okolí. Svým chováním projevují nejen vrstevníky, ale i dospělé.

Společné oběma typům dětí jsou problémy v jednání s lidmi, v mezilidských vztazích. Rovněž jsou u těchto dětí nápadné poruchy chování – lhaní, záškoláctví, útek z domova nebo také psychosomatické obtíže různých projevů – bolesti hlavy, zvýšená teplota, bolesti břicha atd.

Psychické týrání není ale doménou pouze rodiny, dítě se s ní setkává i ve škole a mezi vrstevníky (šikana).

Osobnost těch, kteří dítě týrají psychicky se příliš neliší od těch, které týrají fyzicky, ale porucha osobnosti není tak výrazná. Velký vliv má stres, nevyspělost osobnosti a náročnost situací, které potom vedou k tomu, že dospělí nebo vrstevníci začnou psychicky týrat své okolí.

3.7 Sexuálně zneužití dětí

„Objevit a prokázat sexuální zneužití bylo vždy nesnadné, neboť tento jev se vyskytoval ve všech dobách a kulturách, jen citlivost a vnímavost k němu kolísala. Velmi zjednodušeně můžeme o sexuálním zneužívání říci, že se při něm dospělý sexuálně uspokojuje dítětem nebo dítě zneužívá v oblasti prostituce a pornografie. Mlčenlivost dítěte si pak vynucuje psychickým vydíráním, vyhrožováním, různými odměnami či tresty. Dítě je tímto chováním dospělého natolik vyvedeno z míry, že přestože není zpravidla použita hrubá fyzická síla, dítě o svém utrpení mlčí, snad proto, že mnohdy reakce okolí jsou ještě horší než čin sám.“³¹

Sexuální zneužívání dětí, označováno jako Child Sexual Abuse (CSA) zaznamenalo zajímavý vývoj v souvislosti s celým syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN).

Zatím nejrozšířenější definicí je definice Rady Evropy z roku 1992, která považuje sexuální zneužití dítěte za nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování, kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem dostal do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či neodborný pracovník či cizí osoba.

Sexuální zneužívání dělíme : dotykové - kdy dochází k tělesnému kontaktu (např. osahávání, laskání, pohlavní styk, orální sex)

: bezdotykové – bez tělesného kontaktu (např. dívání se na sexuální aktivity, pornografii, setkání s exhibicionistou, i oplzlé telefonáty)

---

³¹ DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kolektiv. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995, s. 71

Sexuální zneužívání bývá většinou skryté, najevo vyjde obvykle v souvislosti s fyzickým nebo psychickým týráním (dítě se svěří, zjištění během lékařské prohlídky). Pro dítě je velmi trýznivé, zejména tím, že k němu dochází nejčastěji v rodině. Dítě je pak citově vydíráno zneužívajícím („Když něco řekneš, zavrou mě, kdy se pak o Tebe bude starat.“). Děti často sexuální zneužívání skrývají nebo odvolávají, hovoříme o syndromu přizpůsobení.

Syndrom dětského přizpůsobení se pohlavnímu zneužívání má 5 fází:

1. Utajování – agresor dítě psychicky zpracovává
2. Bezmocnost – psychická i sociální závislost dítěte na agresorovi
3. Svedení a přizpůsobení – tím bývá sexuální zneužívání dlouhodobé a dítěti nezbyvá nic jiného, než se přizpůsobit a podřídit
4. Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení – dítě si dlouho uchovává tajemství, při opožděném odhalení působí nevěrohodně
5. Odvolání výpovědi – děti často odvolávají výpovědi z obav o uvěznění, rozpadu rodiny apod.

Většina zneužívaných dětí začne být zneužívána před 8. rokem života.

Ohrožené jsou především děti, které nemají potřebné znalosti o svém těle a o sexuálním chování obecně. Nevědí také nic o tom, jak by se měly chovat případě sexuálního obtěžování či útoku. Rizikové jsou také děti psychicky deprivované, opomíjené a zanedbávané. Takové děti můžeme najít právě v dysfunkčních a afunkčních rodinách. Není, ale vyloučeno, že i děti z funkčních rodin se mohou stát obětí sexuálního zneužívání a to v případě, že se jim rodiče nevěnují, nemají na ně čas, nevědí s kým tráví svůj volný čas a emoční klima v rodině není příliš vřelé. Za těchto okolností dítě přilne k dospělému, buď z rodiny nebo mimo ni, který mu věnuje svůj čas a pozornost.

Další ohroženou skupinou dětí jsou děti mentálně retardované. Pachatel totiž spoléhá na to, že dítě není schopné poznat, co se s ním děje a v případě prozrazení nebude jeho tvrzení přikládána velká vážnost.

Nebezpečí podléhají i děti, jejichž matka je delší dobu mimo domov a malé děti, ponechané bez dozoru nebo děti svěřené na hlídání osobě, kterou neznáme.

Závažnost následků je větší vždy tam, kde pachatelem byl dítěti blízký člověk, bylo použito fyzické násilí, zneužívání trvalo déle a kde reakce rodičů na sdělení o zneužití byla odmítavá.

Mezi nejčastější dlouhodobé důsledky sexuálního zneužívání v dětství patří zejména:

„a) pocit stigmatizace: „ jsem jiný než ostatní, za nic nestojím, jsem určen být obětí. “

b) ztráta důvěry (zejména tam, kde šlo o zneužívání dítěte osobou blízkou a tam, kde se dítě pokusilo svěřit, ale setkal se s odmítnutím)

c) bezmocnost

d) sexualizace chování („ traumatická sexualizace“) – tj.zvýrazněné sexuální projevy, u předpubertálních dětí nadměrný zájem o sexualitu“³²

Velmi časté jsou u obětí sexuálního zneužívání pocity viny, které přetrvávají do dospělosti. V dospívání a mladé dospělosti je u této skupiny lidí zvýšené riziko zneužívání nelegálních drog a těžké závislosti na nich - v případě tělesného týrání je naopak častější zneužívání alkoholu.

K nejnápadnějším krátkodobým příznakům patří strach, úzkost, pocity viny a hanby, deprese a nízká sebeúcta. Dítě přestává věřit dospělým, dochází ke změnám v chování, ke zhoršení školních výsledků a také k somatickým stížnostem – na bolest hlavy, břicha, může docházet i k poruchám spánku. Časté jsou i poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie)

K dlouhodobým důsledkům zneužití patří i trvalý strach a ostražitost, pocit ztráty kontroly nad vlastním životem a celkově pesimistický přístup k životu.

Častějšími oběťmi sexuálního zneužívání jsou děvčata a většina pachatelů trestného činu pohlavního zneužívání jsou muži.

---

³² SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha : Portál, 2001, s. 719

3.8 Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy)

S rozvojem poznání syndromu CAN se ukázalo, že existují i případy, kdy rodiče (nejčastěji matka) u dítěte záměrně vyvolávají různé somatické symptomy a dožadují se léčby dítěte. Může jít o nepravdivé uvádění příznaků, mnohdy je však vytváření příznaků samo již týráním (zanášení infekce do záměrně způsobených ran, nesprávné dávkování léků, otravy).

Dítě je poškozováno i v případech, kdy vlastní vyrábění příznaků jej samo o sobě neohrožuje, poškozují jej ale opakovaná lékařská vyšetření a pokusy o léčbu. Situace může trvat celá léta a závažně narušovat kvalitu života a vývoj dítěte.

Následky tohoto typu zneužívání v literatuře popsány nejsou, publikovány bývají spíše jednotlivé případy.

Shrnutí

V kapitole jsem se zaměřili na dysfunkční rodinu a na vliv, který takováto rodina může mít na vývoj dítěte a to co se týče psychických tak i fyziologických potřeb. Rozebrali jsme týráním a zanedbávání dětí. Týráním může mít aktivní a pasivní povahu. Za aktivní se považují všechny akty násilí na dítěti či záměrné opomenutí v péči o dítě, které končí poraněním nebo smrtí dítěte. Pasivním týráním se myslí nedostatečné uspokojení alespoň těch nezákladnějších potřeb.

Zabývali jsem se psychickým týráním, jež je velmi těžce zachytitelné a i jeho hranice jsou nejasné. Takovéto týráním je z hlediska dokazování značně obtížné. Dopady psychického týráním jsou různé a záleží na mnoha činitelích. Děti mohou být reagovat buďto stažením, úzkostí nebo naopak agresivitou.

Dotkli jsme se i sexuálního zneužívání dětí, jehož objasnění a dokazování je velmi nesnadné. Je označováno jako Child Sexual Abuse (CSA). Bývá většinou skryté, najevo vychází až s fyzickým nebo psychickým týráním. Pro dítě je nejhorší tím způsobem, že k němu dochází nejčastěji v rodině a dítě je pak citově vydíráno. Popsali jsme syndrom přizpůsobení dítěte sexuálnímu zneužívání a určili jeho fáze.

U obětí sexuálního zneužívání jsou velmi časté pocity viny, jež přetrvávají do dospělosti.

4 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Sociálně právní ochrana dětí má v našich zemích dlouhou tradici. Na samém počátku stála dobročinná chudinská péče, později veřejná chudinská péče. Po roce 1918 vznikly okresní péče o mládež, které byly centrem dobrovolné péče o ohrožené děti. Roku 1947 byl vydán zákon 48/1947 Sb. o organizaci péče o mládež, kterým tato oblast péče o ohrožené děti přešla na stát. V roce 1952 byl přijat zákon 69/1952 o sociálně právní ochraně mládeže. V letech 1963 – 1999 nebyla oblast péče o ohrožené děti upravena samostatným zákonem, ale víceméně pouze zákonem o rodině č. 94/1963 Sb.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí – tedy zákon č. 359/1999 Sb. byl přijat v reakci na ústavně zaručenou zvláštní ochranu dítěte obsaženou v Listině základních práv a svobod (která je součástí našeho ústavního pořádku) a na mezinárodní smlouvy, kterými je ČR vázána, zejména na Úmluvu o právech dítěte.

Zákon sociálně právní ochranou dětí rozumí zejména:

- „ a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny “³³*

Sociálně právní ochrana dětí se poskytuje dítěti, kterým se pro účely tohoto zákona rozumí nezletilá osoba, tj. osoba mladší 18 let. Předním hlediskem sociálně právní ochrany je zájem o blaho dítěte.

Sociálně právní ochrana se zaměřuje zejména na děti:

„ a) jejichž rodiče

- 1. zemřeli,*
  - 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo*
  - 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti*
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy*

---

³³ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 1

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živý se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití, které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového trestného činu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.“³⁴

Na oddělení sociálně právní ochrany dětí na Městském úřadu v Prostějově si výše uvedené rozdělení pracovníci ještě domácky rozdělili na a) = zlobiví rodiče, b) = cizí lidé a c) = zlobivé děti.

K orgánům sociálně právní ochrany patří krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstva a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.³⁵ Ti všichni vykonávají sociálně právní ochranu v přenesené působnosti, tedy jako výkon státní správy. Převaha činností dle zákona o sociálně právní ochraně je vykonávána v přenesené působnosti, a to úřady obcí s rozšířenou působností.

Krajský úřad zajišťuje například přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče.

Krajské úřady a ministerstvo zajišťují např. zprostředkování osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče v České republice.

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí zajišťuje osvojení dětí z České republiky do cizina a naopak a zajišťuje soc. právní ochranu dětí ve vztahu s cizinou.

Obecní úřady a úřady obcí s rozšířenou působností mají kompetence v oblasti preventivní, poradenské a opatření na ochranu dětí.

³⁴ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 6

³⁵ Úřad pro mezinárodní ochranu dětí má sídlo v Brně. Je správním úřadem s celostátní působností, je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí

Obecní úřady jsou např. povinny vyhledávat ohrožené děti (to jsou ty, uvedené v § 6), působit na rodiče, aby plnily povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte, projednat s dítětem nedostatky v jeho chování, sledovat, zda je na základě kontrolních oprávnění zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující, poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů, oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1. Mohou také činit výchovná opatření např. napomenout vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu, stanovit nad nezletilým dohled a provádět jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti apod.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností má největší rozsah působnosti. Kromě všech výše uvedených kompetencí ještě např. sleduje nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťuje příčiny jejich vzniku, činí opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti, přijímá oznámení o podezření na zanedbání rodičovské péče, týrání, podává návrh soudu na okamžité umístění dítěte, které se ocitlo bez jakékoli péče, provádí sanaci rodin s nedostatky v péči o děti, vykonává dohled stanovený obecním úřadem nebo soudem, vykonává funkci opatrovníka a poručníka, podává vyjádření soudu při rozhodování o pěstounské péči, rozhoduje o dočasném svěření dítěte do tzv. předpěstounské péče nebo do péče budoucích osvojitelů a plní další úkoly v řízení o osvojení a pěstounské péči, sleduje výchovu dětí svěřených do péče jiným osobám než rodičům, sleduje výkon ústavní a ochranné výchovy, sleduje děti ve vazbě a výkonu trestu, zajišťuje převzetí dítěte, které se nachází v cizině bez doprovodu, podává za určitých zákonem stanovených podmínek návrh soudu na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, na nařízení ústavní výchovy, na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, atd.

Při tom všem je zaměstnanec úřadu v osobním kontaktu s dítětem, jeho rodiči, případně dalšími osobami podílejícími se na výchově a s institucemi, např. školami, poradenskými zařízeními, zájmovými sdruženími, soudy, probační a mediační službou, ústavu, zdravotnickými zařízeními aj.

Jejich cílem je co nejlépe zjistit skutkový stav věci a přijmout, doporučit nebo navrhnout opatření, které by co nejlépe odpovídalo potřebám dítěte. Rodiči i organizace jsou podle zákona povinni s orgány SPO spolupracovat.

V menším rozsahu stanoveném zákonem sociálně právní ochranu dále zajišťují v samostatné působnosti obce a kraje, komise pro sociálně – právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, pokud jsou výkonem sociálně – právní ochrany pověřeny zákonem o sociálně právní ochraně dětí. Těmto osobám se říká - „*pověřená osoba*“. Pověřenou osobou může být např. Fond ohrožených dětí, Klokánek, na Prostějovsku v rámci prevence působí K-centrum Želva či sdružení Podané ruce.

Při vši té práci je důležité mít neustále na mysli, že sociálně právní ochrana je ochranou dětí a pracovník SPO vyvíjí veškeré úsilí k naplnění zájmu a blaha dítěte.

Shrnutí

Sociálně právní ochrana se poskytuje dítěti a předním hlediskem je sociálně právní ochrany dětí je zájem o blaho dítěte.

Sociálně právní ochranu dětí poskytují v přenesené působnosti – krajské úřady, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, ministerstva, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí a v samostatné působnosti – obce, kraje, komise pro sociálně právní ochranu dětí a pověřené osoby.

Největší rozsah působnosti má obecní úřad obce s rozšířenou působností.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 KAZUISTIKY

V následujících dvou kazuistikách ukazují, jakým způsobem se rodina může podílet na životní situaci dítěte. V prvním případě se jedná o rodinu, která se navenek jeví funkčně, ve skutečnosti, ale dojde kurátorka ke zjištění, že se jedná pouze o pózu. Ve druhém případě se na životní situaci dítěte podepsal pravděpodobně jednak rozvod rodičů, kteří se brali velmi mladí a po velmi krátké známosti a jednak porucha osobnosti. Případy, z nichž jsem kazuistiky zpracovala mi poskytla pracovnice oddělení sociální prevence, poskytla mi spisovou dokumentaci a podala vysvětlení i komentář k níže uvedeným případům. V případě druhé kazuistiky se jedná o kazuistiku, jež je směřována pro účely trestního řízení a tudíž jsou akcentovány skutečnosti významné pro posouzení osobnosti v trestním řízení. Neodpovídá, tedy svým členěním zcela kazuistickému schématu.

Kazuistika 1 - Kamila

Struktura rodiny

Děti:

Kamila, narozena 1990, bydliště - obec na Prostějovsku

Lukáš, narozen 1988, bydliště – obec na Prostějovsku

Leona, narozena 1994, bydliště – obec na Prostějovsku

Matka, narozena 1967, soukromá učitelka

Otec, narozen 1958, umělec

Rodinná anamnéza:

Rodina je v evidenci OSPOD od roku 2005, kdy matka ohlásila pohřešování dcery. Současně bylo oddělení informováno i policií a základní školou, v níž má dívka neomluvenou absenci. Rodina je dobře hmotně zabezpečená.

Matka velmi kultivovaná, laskavá, zralá osobnost. Rodina je hluboce věřící, katolická. Ukazuje se však, že otec se chová zřejmě despoticky, tyranizuje manželku i děti psychicky. I o tom však matka hovoří velmi zdrženlivě a kultivovaně. Snaží se být tmelem rodiny, udělat vše pro její harmonii.

I pozdější zkušenosti však ukazují, že otec je s velkou pravděpodobností akcentovaná, hraniční osobnost s rysy, které prakticky neumožňují nekonfliktní soužití. Postupně je zřejmé, že celá rodina sice chce uznávat otcovskou autoritu, ale otec to svým chováním zcela maří – celá rodina se ho bojí a podřizuje se jen z nutnosti. Alkohol ani jiné návykové látky u rodičů nejsou.

Kamilin vztah s otcem je výrazně ambivalentní oboustranně. Otec Kamilu i ostatní děti sráží, nepřiměřeně kritizuje, na druhou stranu jindy Kamilu, která se jeví umělecky nadaná, protěžuje drahými dárky na úkor sourozenců.

Starší bratr v anamnéze útěky z domova (kolem zletilosti), marihuana.

Vývoj situace v rodině

Do roku 2005

Matka navštívila s dcerami klinického psychologa kvůli somatickým problémům nejmladší dcery. Vychází najevo nezdravá rodinná konstelace.

Rok 2005

Krátce po 15. roku věku jako žákyně 9. třídy byla několik dní mimo domov, na žádost matky hledána policií, nalezena víceméně náhodně policií ve squatu v Praze. Přítom zkušenost s pervitinem, již dříve marihuana. Předána matce, s níž má dobrý vztah. Kvůli akutnímu konfliktu s otcem však nešla hned domů, ale byla 2 dny ve středisku výchovné péče na žádost matky – krizový pobyt.

Matka opět s dcerami navštěvuje klinického psychologa. Jeví se vhodná rodinná terapie i s otcem. Po opakovaném odmítnutí se otec jednou dostavil - zaujímá obrannou pozici tím, že slovně útočí, je arogantní na psycholožku-ženu a nakonec, jakmile je jen naznačeno, že i on by mohl na sobě pracovat, doslova prchá z ordinace.

Matka s dětmi vyhledala i pomoc rodinné poradny - psycholog muž, křesťanský založený. Děti odmítají rodinnou terapii, při níž by byl přítomen otec. Otec se opět po opakovaném odmítnutí dostavil, a to dvakrát. Jakmile je konfrontován s tím, že by on měl něco změnit, staví se do opozice a odmítá další spolupráci.

S otcem jednáno i na pracovišti SPO: chová se arogantně, povýšeně, odmítavě.

Matka spolupracuje intenzivně, aktivně, iniciativně.

Kamila se při výchovných pohovorech na našem pracovišti chová zpočátku zdrženlivě, později navázán dobrý kontakt. Je však zřejmé, že inteligentní dívka má své názory a přijímá vlastní rozhodnutí, která nelze příliš ovlivnit. Podřizuje se jen do té míry, aby „měla klid“.

Opakovaný útěk z domova a pobyt ve squatu, vrací se sama. Odmítá preventivní pobyt ve Středisku výchovné péče.

Soudem nařízen na návrh matky (která původně uvažovala o ústavní výchově v domnění, že by mohla situaci vyřešit) nad výchovou nezletilé dohled podle zákona o rodině. Oba rodiče jsou si vědomi, že jde spíše o to „demonstrovat“ před Kamilou výchovný vliv a kontrolu dospělých.

Otec se pod tíhou disharmonické situace stěhuje mimo rodinu, zůstává s ní však v kontaktu a hmotně ji zabezpečuje. Prostředí v rodině se výrazně zklidňuje.

Rok 2006

Kamila nastupuje na střední školu mimo bydliště, žije na internátě. V průběhu 1. ročníku z vlastní iniciativy přestupuje na učební obor, ten se jí zakrátko též nelíbí, má absence, ale dokončuje 1. ročník. Podezření na užívání marihuany, snad i jiných látek - neprokázáno. Pro depresivní vztahy zahájena ambulantní psychiatrická léčba, medikuje. Další školní rok nastupuje znovu do 1. ročníku na střední školu, situace se zdá relativně lepší. Ročník úspěšně dokončuje, byť se slabým prospěchem. Mezitím však navázala známost s asi třicetiletým nezaměstnaným mužem základního vzdělání, pravidelně k němu jezdí a prakticky u něj tráví prázdniny.

Rok 2007

Kamile se blíží 18. rok věku, matka se přiměřeně tomu snaží udržet aspoň nějaký výchovný vliv na dceru. Kamilin partner, pravděpodobně i pod tlakem Kamilininy matky a pracoviště SPO (informován o event. tr. stíhání pro ohrožování výchovy mládeže dle § 217 zák. 140/1961 - tr. zákona) dbá na to, aby Kamila pokračovala ve studiu 2. ročníkem. Vážné podezření na zneužívání pervitinu, avšak Kamila se odmítá podrobit jakémukoli testu, vše striktně popírá, tedy odmítá i kontakt s lékařem, K-centrem, již nenavštěvuje psychiatra - „není proč“. Akutně intoxikovanou ji matka nikdy nezastihne. Otec je občas s Kamilou v kontaktu, její problémy „nechce vidět“ nebo z nich viní matku, „kupuje si“ dceru dárky.

Rok 2008

Několik měsíců po 18. narozeninách Kamila přestává chodit do školy, má tendence nastěhovat se se svým přítelem k matce a nechat se žít. Po krátké zkušenosti, kdy jsou oba u matky „na návštěvě“, matka nahlíží neúnosnost této situace a nesvoluje k bydlení přítele, i když si je vědoma, že v této chvíli s ním zřejmě odejde i Kamila, což se také stalo. Kamila vyhlíží kachekticky.

Není zřejmé, kde dívka žije a co dělá.

Sociální diagnóza

Prostějovské pracoviště SPO se podílelo na snaze o sanaci rodiny a výchovném působení na Kamilu (a potažmo její mladší sestru) především: mnoha konzultacemi s matkou, jednáními s otcem, setkáními s Kamilou vč. návštěv v rodině, výchovnými doporučeními, sociálně-právním poradenstvím, doporučením spolupracujících institucí, konzultacemi s psychologem, střediskem výchovné péče, rodinnou poradnou, lékařem, školami, psychiatrem, ústavním zařízením pro léčení závislostí, léčebnou komunitou, K-centrem pro toxikomany, policií, Kamiliným partnerem, výkonem funkce kolizního opatrovníka při soudním jednání o nařízení dohledu, výkonem dohledu samotného v rozsahu shora uvedeném.

Sociální prognóza

Prognóza je v tomto případě velmi nejistá, neboť dívka je zcela mimo vliv rodiny, patrně stále pod vlivem přítele, který, stejně jako Kamila pravděpodobně toxikuje. Matka je připravena dceři poskytnout přiměřenou podporu, tedy v případě, pokud dcera projeví zájem.

Po dvou letech se pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí telefonicky dozvěděla, že Kamila uvažuje o návratu do školy.

Kazuistika 2 - Pavel

Kazuistika trestně stíhaného mladistvého

Jak již bylo uvedeno výše, jedná se kazuistiku směřující k účelům trestního řízení a neodpovídá zcela kasuistickému schématu. Oddíly před spácháním trestného činu a po spáchání trestného činu nahrazují časovou osu.

Pro přehlednost byl použit souvislý text a ne členění dle roků. Rodina ani Pavel do doby spáchání trestného činu, nebyly klienty OSPOD.

Struktura rodiny

Děti:

Pavel, narozen 1990, okresní město

Matka, narozena 1972, původně vyučená dělnice, nyní invalidní důchodkyně

Otec, narozen 1970, osoba samostatně výdělečně činná, vyučen

Rodinná anamnéza:

Rodina je v evidenci OSPOD od roku 2008 po spáchání trestného činu. Do té doby nebyla rodina ani Pavel klientem oddělení sociálně právní ochrany dětí (tedy OSPOD)

Pavel se narodil jako první dítě svých rodičů, kterým v době jeho narození bylo 20 a 24 let. Pavel nemá další sourozence. Manželství rodiče uzavřeli pod vlivem těhotenství, jejich předchozí známost byla několikaměsíční. Manželství se potýkalo s problémy, Pavlova matka uváděla, že manžel nemá zájem o rodinu, hraje na automatech, nepřispívá na domácnost. Otec to v zásadě nepopíral. Rodiče se několikrát z popudu ženy rozešli, situaci několikrát řešila matka otce paní Z. (tedy babička Pavla ze strany otce) tím, že matku přemluvila, aby se nerozváděla, a také tím, že za otce dala nějaké peníze. Manželství se však přesto záhy rozpadlo, asi od 3 let věku Pavla spolu rodiče nežili a za další dva roky se rozvedli. Pavel ještě chodil do mateřské školy. Poté začala matka žít ve společné domácnosti se svým současným manželem, s nímž se tedy o výchovu syna starala od chlapcova útlého věku.

Pavel se svou matkou a jejím manželem obýval vkusně zařízený, udržovaný byt v osobním vlastnictví v panelovém domě, měl vlastní pokoj.

Pavlova matka je invalidní důchodkyně, mj. je psychiatricky léčena pro deprese a pro potíže neurologické. Medikuje. Její projevy nasvědčují psychické labilitě; v zátěžových situacích reaguje obvykle nepředvídatelně: buď nepřiměřeně výbušně nebo naopak až apaticky. Otec Pavla i manžel matky pracují a oba žijí řádným způsobem života.

Manžela matky Pavel oslovuje křestním jménem a v průběhu let byl dle zúčastněných mezi nimi dobrý, přátelský vztah.

Pavel jej za takový považuje víceméně stále, i když ve shodě s otčímem připouští, že přibližně v posledním roce docházelo k určitému napětí a kolizím zejména v souvislosti se zhoršenou Pavlovou docházkou do učiliště. Pavel to komentoval tak, že Zdeněk (otčím) je (temperamentem) spíše choleric, zatímco on sám spíše flegmatik, podobně jako táta. Mámu by charakterizoval jako trochu labilní, snadno ji něco rozhodí.

Pavel však rozchodem rodičů neztratil kontakt s vlastním otcem ani s jeho matkou, babičkou Z. Před i po rozvodu manželství rodičů se s nimi stýkal a pobýval v místě jejich společného bydliště. Otec i babička byli s Pavlem po celou dobu jeho života v úzkém kontaktu. Chlapec u nich trávil celý víkend, zastavoval se zde i ve všední dny. Sám Pavel to charakterizoval tak, že „zde nebyl jako na návštěvě, ale jako doma - měl dva domovy“. Babička pro něj byla důležitou, lze říci nejdůležitější blízkou osobou; v jistém ohledu v tom předčila i Pavlovu vlastní matku.

Od ledna 2008 pak mladistvý u otce a babičky fakticky bydlel. (viz dále)

Osobní anamnéza - školní vzdělání:

Povinnou školní docházku Pavel absolvoval v roce 2005 devátou třídou na ZŠ s dostatečným prospěchem, dle matky s jedničkou z chování. Rodiče neuvádějí výrazné kázeňské problémy chlapce na základní škole. Také mimo školu měl dle rodičů kamarády, chodil s nimi ven, rád jezdil na kole. Výběr učebního oboru byl do jisté míry omezen slabým prospěchem, nakonec chlapec po dohodě s rodiči zvolil 3letý učební obor malíř na SOU. Ve školním roce 2007/08 byl žákem 3. ročníku.

Učiliště ve zprávě uvedlo, že rodinné poměry chlapce považuje za uspořádané, rodiče jsou sice rozvedeni, ale o syna projevují zájem oba.

Prospěch Pavla je po celé tři roky velmi slabý. Absence bývala dříve omluvena, koncem roku 2007 však mladistvý měl absenci neomluvenou, která byla na vysvědčení z 1. pol. šk. roku 2007/08 vyčíslena v rozsahu 84 hodin, a to ve škole, nikoli v odborné praxi.

Zpráva SOU dále uvádí, že po stránce rozumového vývoje se žák vždy projevoval jako nevyzrálý a nesamostatný. Pokud jde o pravdomluvnost, je dle názoru učiliště těžké ji posoudit, neboť chlapec je velmi uzavřený a nezapojuje se do rozhovorů se spolužáky ani pedagogy. Během studia však nikdy nebyly pozorovány tendence mladistvého lhát nebo podvádět.

Chování mladistvého v učilišti bylo bezproblémové - žák je tichý, nevyhledává konflikty, těžko nachází nové přátele - komunikuje prakticky jen s jedním spolužákem. O žádných konfliktech mladistvého ve škole (se spolužáky) není učilišti nic známo.

Chování před spácháním provinění:

Rodiče se prakticky shodně vyjádřili, že kolem 15. roku věku, ještě před ukončením povinné školní docházky, se syn začal více uzavírat, a to ani ne tak před rodiči jako před vrstevníky. Postupně přestal mít zájem o „běhání venku s klukama“, byl raději doma, někdy požádal matku i o to, aby jej zapřela před blízkým kamarádem. Jeho hlavní zálibou se stal počítač a dle matky sbírání „nějakých historických mečů“. Stále se občas rád projel na kole. Ochotně chodil venčit psa a někdy s venčením psa pomáhal i jedné ze starších sousedek. Někdy v průběhu roku 2007 si matka povšimla, že se syn zajímá o témata magie či okultismu, neboť měl nějaké takové knihy a měla za to, že na toto téma komunikuje i s dalšími lidmi prostřednictvím internetu. Nelíbilo se jí to, považovala to za přinejmenším podivné, měla o syna obavy, ale nepodařilo se jí jej ovlivnit, syn nebyl v tomto směru vůči rodičům sdílný. (Hovoru na toto téma se vyhýbal i v rozhovoru s kurátorkou, ačkoli jinak byl až překvapivě spolupracující a sdílný.)

Koncem školního roku 2006/07 matka zjistila, že Pavel byl opakovaně „za školou“ a nějakou dobu v tom pokračoval i po tomto zjištění matky. To bylo příčinou konfliktů v rodině. Matka Pavla přivedla i do psychiatrické ambulance, byly diagnostikovány poruchy chování, chlapec několikrát ambulanci navštívil na kontrolu.

Přibližně v téže době chlapec přišel domů ve stavu, který připomínal intoxikaci nějakou návykovou látkou a choval se, jako by měl v úmyslu vyskočit z okna. Za této situace rodiče přivolali odbornou pomoc a chlapec byl krátce hospitalizován v psychiatrické léčebně. (Pavel později k tomu uvedl, že má na tuto situaci výpadek paměti, a že se neintoxikoval vědomě.) V léčebně nebyla zjištěna látka, jíž byl chlapec intoxikován ani známky závislosti či duševní poruchy, která by indikovala hospitalizaci. Pavel byl proto předán rodičům s doporučením dále navštěvovat psychiatrickou ambulanci, což se však nestalo.

V následujícím školním roce Pavel řádně navštěvoval školu, takže se rodiče domnívali, že předchozí výpadek by se nemusel opakovat.

Po Vánocích 2007 však matka opět zjistila zanedbávání docházky. Žádnou konkrétní příčinu záškoláctví se nepodařilo zjistit, mladistvý k tomu uvedl, že žádná významná příčina neexistuje, spíše se mu do školy nechtělo – a s narůstající absencí tím spíše.

Za této situace matka dospěla k závěru, že je na konci svých výchovných kompetencí a sil a bylo rozhodnuto o přestěhování Pavla k otci, o němž bylo možno se domnívat, že bude mít u syna větší autoritu a výchovný vliv. I po přestěhování zůstal Pavel v kontaktu s matkou a jejím manželem, chodil „domů“ a také rodiče vzájemně spolu o výchově syna komunikovali. Pavel se rodičům jevil vyrovnaný se situací, nikdo z rodiny nehovořil o žádném dalším akutním konfliktu mezi zúčastněnými členy rodiny, dle nich nic v chování mladistvého nenaznačovalo hrozbu jakékoli závažné události.

V únoru 2008, nedlouho před dovršením 18 roku věku, se Pavel dopustil trestného činu vraždy, když nožem ubodal ve společném bytě svou babičku, matku otce, paní Z. Poté se pokusil stejným způsobem o sebevraždu; nakonec s vážným zraněním odešel z domu a přihlásil se policii.

Chování po spáchání trestného činu a činnost kurátora v průběhu trestního řízení:

Mladistvý do té doby nebyl klientem orgánu sociálně právní ochrany dětí. Kurátorka pro mládež jako pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí pak plnila úkoly vyplývající ze zákona o sociálně právní ochraně dětí: byla účastníkem trestního řízení, účastnila se prováděných úkonů v přípravném řízení a při jednání u soudu, navštěvovala mladistvého ve vazbě, spolupracovala s rodiči, školou a vazební věznicí, zejm. speciálním pedagogem, podávala potřebné návrhy.

Dále plnila úkoly vyplývající ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zejména vypracovala zprávu o poměrech mladistvého jako jeden z podkladů pro rozhodování ve věci.

Pavel dobře navázal kontakt i komunikoval, spolupracoval s kurátorkou. Na základě jeho projevů bylo možno se domnívat, že přijímá současnou situaci a očekávaný trest jako zákonitou odpověď na své jednání.

Práce s mladistvým klientem byla samozřejmě omezena jeho pobytem ve vazbě a determinována tím, že bylo reálné očekávat uložení několikaletého nepodmíněného trestu.

Sociální diagnóza

S ohledem na anamnézu a na to, že s pravděpodobností hraničící s jistotou, že bude možno očekávat uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody se kurátorka od počátku zaměřila na oblasti důležité pro resocializaci: jednak na podporu kontaktů a vztahu mladistvého především s matkou (kurátorka byla v kontaktu i s otcem, avšak během vazby mladistvého se otec necítil schopen se se synem setkávat osobně), jednak na podporu dokončení vzdělání. V obou směrech mladistvý projevoval žádoucí zájem. (I kdyby byl tento zájem mladistvého účelový nebo ovlivněný tím, že mladistvý ve vazbě „prostě nic jiného na práci neměl“, považuje se přesto za cenný, neboť jej soustředí na smysluplnou činnost, a to je s ohledem na budoucnost vždy dobře.)

Mladistvý měl takřka dokončeno 1. pololetí 3. ročníku učiliště, byla proto navázána úzká spolupráce a proběhly konzultace mezi kurátorkou - speciálním pedagogem věznice - učilištěm s cílem zjistit, zda by přicházel v úvahu nestandardní postup, kdy by mladistvý mohl pokračovat ve studiu i v průběhu vazby.

Slibná jednání i vstřícnost věznice narazila na nemožnost realizovat v podmínkách vazby odborný výcvik, bez nějž však studium nemůže pokračovat. Bylo proto rozhodnuto o přerušení studia s tím, že tedy pokračování ve studiu není zmařeno.

Ačkoli tento pokus nedopadl úspěšně, pozitivní bylo získání nových zkušeností a dobrý pocit ze vstřícného jednání všech zúčastněných institucí, což bohužel není vždy samozřejmé.

V rámci trestního řízení bylo provedeno rozsáhlé dokazování i ohledně osobnosti mladistvého a jeho poměrů: nebylo zjištěno, že by mladistvý byl ovlivněn jinými osobami, např. sektami (viz jeho záliba v okultismu), ani alkoholem nebo závislostí na něm či na jiným psychoaktivních látkách. Znalecký posudek z oboru psychiatrie a klinické psychologie konstatoval, že mladistvý je trestně odpovědný. Netrpí kvalifikovanou duševní poruchou ve smyslu psychózy. Má začínající poruchu osobnosti s převahou schizoidních rysů a s rysy osobnosti emočně nestabilní. Agresivita je u něj přítomna v patologické formě jak v rovině ideatorní a fantazijní, tak v rovině behaviorální; není integrována do osobnosti, tzn. mladistvý ji neumí společensky přijatelným způsobem ventilovat, zůstávají elementární pudové aberace. Resocializace je dle znaleckého posudku vzhledem k osobnostní struktuře mladistvého svízelná a bude vyžadovat přispění odborníků.

(Tímto směrem se bude ubírat spolupráce kurátora s pracovníky věznice, v níž bude mladistvý vykonávat trest. Bude konzultováno, v jaké míře lze toto „přispění odborníků“ integrovat do programu zacházení s odsouzeným mladistvým.)

S ohledem na druh provinění (a tudíž výši tr. sazby) byla věc rozhodována před krajským soudem jako soudem I. stupně. Při řízení před soudem, kdy kurátor (= pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí) jako účastník řízení může klást vyslychaným otázky (atd.), využila kurátorka praktických znalostí k položení kvalifikovaných dotazů a k vlastnímu hlubšímu pochopení obsahu znaleckého posudku. (příkladné spojení teorie a praxe)

V rozsudku byl soud nucen konstatovat, že jedinou zjištěnou motivací mladistvého ke spáchání činu byla obava z toho, že babička prozradí jeho další záškoláctví, a dále (dle znalce) puzení vyhovět svým agresivním impulsům.

Mladistvému bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody v trvání 4,5 roku nepodmíněně, které vykoná ve věznici odděleně od ostatních odsouzených (tj. ve věznici nebo zvláštním oddělení pro mladistvé).

Sociální prognóza

Prognóza je v tomto případě velmi problematická, jelikož porucha osobnosti je poměrně stálá, těžko ovlivnitelná i ve výkonu trestu i při pobytu na svobodě. Do jisté míry je možné pracovat jen na změnách vzorců chování, což znamená, jak dalece je klient ochoten spolupracovat a následně se tím řídit.

6 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ V PROSTĚJOVĚ

OSPOD Městského úřadu v Prostějově vykonává sociálně právní ochranu dětí v přenesené působnosti – tedy jako obecní úřad obce s rozšířenou působností. Na městském úřadě Prostějov se výkonem sociálně právní ochrany dětí zabývají dvě oddělení spadající do odboru sociálních věcí:

Odd. sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) vykonává činnosti související zejména např. s kolizním opatrovnictvím v případech, kdy rodiče dětí nežijí společně nebo dochází k rozvodu manželství, v případech, kdy rodiče řádně nepečují o děti, děti jsou ve výchově jiných osob než rodičů, v pěstounské péči, při zprostředkování osvojení (ve spolupráci s krajským úřadem) aj.

Oddělení sociální prevence se v rámci sociálně-právní ochrany zaměřuje na mladistvé (15-18 let) páchající trestnou činnost, na děti (do 15 let věku) páchající „činy jinak trestné“ a dále na děti (bez rozdílu věku do dovršení 18-ti let) s jinými výchovnými problémy - např. záškoláctví, útěky od rodičů, nerespektování rodičů. Pracovníci odd. sociální prevence jsou specializovanými pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, běžně je pro ně používáno označení **kurátor pro mládež**.

V průběhu roku 2009 jsem kontaktovala pracovníci OSPOD Městského úřadu v Prostějově a v období od prosince 2009 do 28. února 2010 jsem na toto oddělení docházela s cílem získání statistických údajů z dokumentace OSPOD.

Zjištěné údaje jsem zpracovala do níže uvedené Tabulky č. 1.

Tabulka č.1**Vývoj SPOD v období 2006-2009**

	2006	2007	2008	2009
celkem živých případů	2160	2162	3434	2534
z toho dětí v ÚV k 31. 12.	89	81	99	104
klientů kurátora pro mládež	329	311	378	345
z toho dívek	89	95	115	87

Živé případy = případy poskytnutí sociálně právní ochrany celkem (v obvodu působnosti úřadu obce s rozšířenou působností MěÚ Prostějov)

Děti v ÚV = počet dětí, které byly k 31. 12. daného roku v ústavní výchově (v obvodu působnosti úřadu obce s rozšířenou působností MěÚ Prostějov)

Klienti kurátora pro mládež = ze shora uvedených počtů živých případů bylo klientů kurátora pro mládež v daném roce (v obvodu působnosti úřadu obce s rozšířenou působností MěÚ Prostějov)

Z tabulky nám vyplývá nárůst počtů případů evidovaných kurátory pro děti a mládež. Tento jev není ojedinělý, neboť dle vyjádření kurátorky je situace obdobná i v ostatních městech.

Pracovnice oddělení sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Prostějově mi rovněž pomohla odhalit charakteristiky některých dysfunkčních rodin a vliv těchto rodin na zdravý vývoj dítěte, které měla ve své evidenci. Např. co se týká psychologické oblasti se zamýšlela nad tím, že děti převážně kopírují své rodiče, kouření či pití alkoholu v nízkém věku není výjimkou. Rovněž začínají velmi brzy se sexuálním životem.

Podle pracovnice oddělení má na děti velký vliv rozvod rodičů, což koresponduje v teoretické části práce s poruchou emocionální funkce dle Dunovského

Byla mi nápomocná i při pochopení kazuistik uvedených ve výzkumné části a na nich mi ukázala práci kurátora., ať už v případě jeho běžné práce, tak jeho činnost při trestním řízení, kdy do doby spáchání trestného činu s rodinou nepřišla do styku (kazuistika 2).

ZÁVĚR

Cílem práce bylo seznámení s dysfunkční rodinou a jejím vlivem na zdravý vývoj dítěte. Prostřednictvím kazuistik nastínit činnost kurátora v rámci sociálně právní ochraně dětí při práci s rodinou a dětmi práce bylo spíše s pomocí odborné literatury zjistit, co dysfunkční rodina znamená, jaké mohou být její následky nebo kam až se dá v rámci takovéto rodiny zajít.

V teoretické části jsem se zaměřila na vysvětlení základních pojmů patřících k tématu. Těmito pojmy byly rodina, její základní funkce, poruchy těchto funkcí. Rovněž sem se zabývala otázkou dítěte, dětství, pohledem na dítě v rámci vědních oborů a disciplín, poukázala jsem i na práva dítěte.

Největší část práce jsem se zabývala vlivem dysfunkčních rodin na vývoj dítěte po psychické a fyziologické stránce, kde musím souhlasit nejen s řadou autorů, ale i kurátorů, kteří tvrdí, že dítě je poškozováno nejrůznějšími formami rozpadu rodiny, rozchodem rodičů, jejich rozvodem, a to bez ohledu na věk, ve kterém se nachází. Rozvod rodičů zanechává na dětech trvalé psychické poškození, které je i v budoucnu může ovlivňovat např. vytvářením vztahů. Psychické reakce dětí na rozvod bývají často skryté, ale ne méně vážné než u dospělých. Děti mívají po rozvodu rodičů pocity zavržení, trpí depresemi, upadají do zmatku, vytvářejí si fantastické hypotézy vysvětlující rozpad manželství rodičů, nekriticky se staví po bok jednomu z rodičů a k druhému zaujímají nepřátelský postoj. Stejně tak na vývoj dítěte nepůsobí dobře alkoholismus v rodině. Po psychické stránce mohou rodiče svým dětem ubližovat rovněž nevhodnou komunikací.

Mezi fyziologické projevy dysfunkční rodiny můžeme zahrnout zanedbávání péče o dítě, jež jsem spolu s týráním, zanedbáváním a sexuálním zneužíváním podrobně popsala ve třetí kapitole mé práce.

Ve druhé části tzv. výzkumné jsem uvedla dvě kazuistiky na kterých jsem se snažila ukázat, jaký vliv může mít na dítě právě rozvod rodičů spolu se začínající poruchou osobnosti s převahou schizoidních rysů a s rysy osobnosti emočně nestabilní – to v kazuistice Pavel.

V případě Kamily se jednalo o rodinu, která navenek fungovala spokojeně a vykazovala znaky funkční rodiny, ale při postupném poznávání problému vycházelo najevo, že se jedná o rodinu, v níž otec působí despoticky a psychicky celou rodinu týrá.

A co říci na samotný závěr?

Vím, že moje poznatky nebudou určitě pro sociální pracovníky nové či nějak přínosné, ale pevně doufám, že nám ostatním ukáží, co je v životě nejdůležitější, a že pohled do dětských rozesmátých očí je darem, nikoli přítěží!

POUŽITÁ LITERATURA

- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1986. 140 s.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kolektiv. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha : Grada, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203124-4
- JANDOUŘEK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha : portál, 2007. 258 s. ISBN 978-80-7367-269-0
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí, výchova*. 1.vyd. Brno : Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- MATĚJČEK Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha : Avicenum,1989. 336 s.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-58850-24-9
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ M., *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8

VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha : Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0

Zákon č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 104/1991 Sb. O úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Kaprálová, DiS.
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	DYSFUNKČNÍ RODINA A JEJÍ VLIV NA DALŠÍ VÝVOJ DÍTĚTE
Název v angličtině:	DISFUNCTIONAL FAMILY AND ITS INFLUENCE ON FURTHER CHILD'S DEVELOPMENT
Anotace práce:	Práce je rozdělena na dvě části. První je zaměřena na vysvětlení základních pojmů a klade důraz na vliv dysfunkční rodiny při vývoji dítěte po psychické a fyziologické stránce. Cílem této práce je pochopení výrazu dysfunkční rodina a následků takovéto rodiny.
Klíčová slova:	Dítě, rodina, dysfunkční rodina, porucha rodiny, vývoj dítěte, práva dítěte, týrání, zneužívání dětí, CAN, kurátor
Anotace v angličtině:	This work is divided into two parts. The first is basic concepts – oriented and the accent put for the disfunctional family, further to big influence of the mental and physiological child's development. The understanding of the disfunctional family phrase and such family – conseruences is the main point.
Klíčová slova v angličtině:	Child, family, disf.family, family disorder, child's development, child's right, child abuse, CSA, curator
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	58 stran
Jazyk práce:	Český jazyk